

Kunstnik Nikolai Kalmakov ja tema loomepärandi keerdkäigud

Valdur Ohmann*

Nikolai Kalmakov oli vene emigrandist kunstnik, kelle teed ristusid põgusalt ka Eestiga. Eestis viibis ta aastail 1921–1923. Tema isiku- ja esiknäitus 1922. aastal Tallinnas tekitas furoori, isegi skandaali. Eesti kunstnikkond jagunes kahte. Ühed tembeldasid ta pealiskaudseks ja küündimatuks kunstiga tegelejaks,¹ teised pidasid Kalmakovi diletandiks nimetamist liialduseks (Karl August Hindrey)² või tituleerisid teda hoopistükkis meistriks (kunstnik Paul Sepp, kunstnike ühendava Eesti Kujutavate Kunstnikkude Keskühisuse esimene esimees).³ Fakt on see, et tüliõunaks sai Nikolai Kalmakovi maal „24. veebruar 1918”, millel on kujutatud Eesti Päästekomitee liikmeid Eesti iseseisvust välja kuulutama. August Jansen kirjutab, et Kalmakov „esineb Eesti patrioodina, välja pannes sümboolse pildi Eesti iseseisvuse väljakuulutamise mälestuseks. Nähtavasti ongi see pilt suur tõmbenumber näitusel, mis muidu oleks olnud ainult üks järjekorraline harilikkude reas.”⁴ Peet Aren näib koguni teadvat, et tegemist on tellimustööga: „...ja sarnast pilti kavatseb börsekomitee 200 000 m.[arga] (*sic!*) eest ära osta! See töö pole mitte pilt, vaid silt, nagu seda paljud kunstnikud iseloomustasid.”⁵ Paarisajatuhandelisest maali müügist teadis ajaleheveergudel kuulutada ka August Jansen. See võib olla märgilise tähendusega, võib ka mitte, aga kuulduste levik sai alguse rahvaerakondliku suundumusega⁶ ajalehest Tallinna Teataja, mis õige pea pärast sensatsiooni läks hingusele. Tallinna Teataja viimane number ilmus 16. mail 1922. Ajalehe toimetuse poolt kontrollimata kuuldus ilmus vahetult pärast näituse avamist. Rahvaerakondliku suundumusega lehest võis lugeda: „Kuuldavasti kavatseb Börse komitee seda pilti ära osta (hinnaks olevat 200 000 marka), et seda Börsesaali üles seada.”⁷

Kuidas olid lood tolle vene emigrantliku kunstnikuga tegelikult, sellest ei tea meie kunstringkonnad suurt midagi, rääkimata Kalmakovi teistest maalidest, mis rändasid temaga Pariisi. Need avastati alles 1962. aastal prantsuse kollektsoonäärde Bertrand Collin du Bocage'i ja George Martin du Nordi poolt. Avastusjuhtumi järel vändati 1982. aastal pooltunnine film „L'ange de l'abîme” („Kuristiku ingel”)⁸, mis järgmisel aastal pälvis Cesari auhinna kui parim lühi- ja dokumentaalfilmide seas. Samas on Nikolai Kalmakovi töid eksponeeritud Tretjakovi galeriis Moskvas, Vene Riiklikus Kunstimuseumis Peterburis, A. A. Bahrušini-nimelises Teatri-

* Valdur Ohmann (1958), MA, teadus- ja publitseerimisbüroo peaspetsialist, Rahvusarhiiv, Maneeži 4, valdur.ohmann@ra.ee

¹ P. Aren. Kalmakovi näitus Toompea muuseumis. – Eesti Päevaleht, 21.04.1922, nr. 90, lk. 4; A. Jansen. Kunstnik Kalmakovi tööde näitus. – Vaba Maa, 25.04.1922, nr. 94, lk. 2–3.

² K. A. Hindrey (pseudonüümi all KAH). Mõned järeilmärkused eelmisele kirjutisele. – Eesti Päevaleht, 21.04.1922, nr. 90, lk. 4.

³ P. Sepp. Kunstnik N. Kalmakovi pildinäitus. – Tallinna Teataja, 21.04.1922, nr. 88, lk. 6.

⁴ A. Jansen. Kunstnik Kalmakovi tööde näitus. – Vaba Maa, 25.04.1922, nr. 94, lk. 2.

⁵ P. Aren. Kalmakovi näitus Toompea muuseumis, lk. 4.

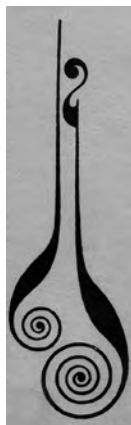
⁶ Erinevad entsüklopeediad erinevatel aegadel osundavad, et Tallinna Teataja oli rahvaerakondlik ajaleht 1919–1922, seega Jaan Tõnissoni erakonnaga seostatav. Enamasti on Tallinna Teatajat ja hilisemat Teatajat (1922 detsember – 1940) seostatud K. Pätsi või tema erakonnaga Põllumeeste Kogu.

⁷ Kunstnik Kalmakovi piltide näitus. – Tallinna Teataja, 19.04.1922, nr. 86, lk. 5.

⁸ Dokumentaalfilm on vaadatav: <https://www.youtube.com/watch?v=Zj5TBhDorgk> – vaadatud 09.06.2017.

muuseumis Moskvast jne.⁹ Eelnenust johtuvalt on põhjust Nikolai Kalmakovil peatuda pikemalt, et saada ülevaadet tema elukäigust ja kunstiteoste kummalistest keerdkäikudest. Seda enam, et Nikolai Kalmakovi skandaalseim maal leidis pikaks ajaks varjulise pelgupaiga arhiiviriivil.

Nikolai Kalmakov (23.01.1873 Nervi, Itaalia – 02.02.1955 Chelles, Pariisi külje all, Prantsusmaa) oli vene kunstnik, graafik, illustraator, teatridekoratsioonide kujundaja. Tema juugendlik-sümbolistlike maalide subjektid on võetud Idamaadest või klassikalisest kreeka mütoloogiast. Nikolai Kalmakovi isa Konstantin oli Itaalias elav vene kindral ja ema itaallanna. Kalmakovile anti noorpõlves koduõpet, nagu see toona oli tavapärane. Alles täiskasvanuna jõudis ta Venemaale. Aastail 1890–1895 õppis ta Peterburis õigusteadust, mille järel sai ametisse välisministereiumisse. Teda oodanuks ees päris korralik karjäär. Ent Nikolai Kalmakov hülgas ootamatult välisteenistuse ning asus taas Itaaliasse, kus õppis omal käel seitse aastat maalimist ja anatoomiat.¹⁰ Seejärel rändas ta „Euroopa kultuura riikides, siis Kreeka ja Türgimaal, kuni Venemaale tagasi tuli”¹¹. 1905. aastal läks ta Peterburi tagasi, abiellus ja elas väikses majas vaikes Peterhofi piirkonnas.¹² Aleksander Mgebrovi¹³ järgi oli Nikolai tuntud kui inimestepelgaja, kes harva väljus oma kodust. Ainuke erand oli see, kui ta oma sõbra Nikolai Jevreinovi¹⁴ kutsel hakkas ette valmistama teatridekoratsioone. Kalmakov armastas teatrit hullupööra.¹⁵ Vene teatriajaloo leksikonis on Nikolai Kalmakovi kohta kirjutatud, et ta oli mõjutatud Léon Bakstist,¹⁶ Konstantin Somovist¹⁷ ja teistest maailmakunsti esindajatest. Ta nautis ülimalt dekoratiivkäsitleti legendilaadsetel teemadel. Ta kujundas Nikolai Jevreinovi tsensuuri alla läinud „Salomé’d” (Komissarževskaja Teater,¹⁸ 1908) ja erinevaid sümbolistlikke lavastusi, kaasa arvatud „Must mask” ja „Öötantsijad” (1908–1909). Aastast 1911 töötas ta Antiigiteatris ja 1915

Nikolai Kalmakovi autoportree (1924) ja tema maalidele iseloomulik ideogramm (N. Kalmakovi Tallinna näituse (1922) kataloogi kaanelt).

⁹ <http://www.maslovka.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=2043> – vaadatud 26.06.2017.

¹⁰ L. Caruana. Kalmakoff. The Forgotten Visionary. Part I – The Visionary Revue. Fall 2004: <http://visionaryrevue.com/webtext3/kal3.html> – vaadatud 09.04.2017.

¹¹ P. Sepp. Kunstnik N. Kalmakovi pildinäitus, lk. 6.

¹² L. Caruana. Kalmakoff. The Forgotten Visionary.

¹³ Aleksander Mgebrov (Mgebrišvili) (1884 Moskva – 1966 Leningrad). Töötas Peterburis 1907-08 ja 1911-12 tegutsenud *Starinnyi teatr*’is (Старинный театр) koos Jevreinovi ja Kalmakoviga. Näitleja ja teatrilavastaja. Nõukogude ajal töötas A. S. Puškini nimelises teatris Leningradis ja oli ka tuntud filminäitlejana. Mängis muuseas Sergei Eisensteini filmis „Ivan Groznõi” Novgorodi peapiiskoppi Pimenit.

¹⁴ Nikolai Jevreinov (1879 Moskva – 1953 Pariis). Vene ja prantsuse teatrilavastaja, dramaturg, teatriteoreetik, *Starinnyi teatr*’i (Старинный театр) rajaja Peterburis, teatrikunsti ajaloolane, filosoof, muusik, kunstnik ja psühholoog.

¹⁵ L. Caruana. Kalmakoff. The Forgotten Visionary.

¹⁶ Léon Bakst (1866 Grodno, Valgevene – 1924 Pariis). Kunstnik, lavakujundaja, teatrikostüümide kujundaja,

¹⁷ Konstantin Somov (1869–1939). Vene kunstnik ja graafik.

¹⁸ Veera Komissarževskaja (1864 Peterburi – 1910 Taškent). Tuntud 20. sajandi vene näitleja. 1904. a. rajas oma draamateatri, mille juures töötasid sellised kuulsused nagu Meierhold, Brjussov jt.

Nikolai Kalmakovi maal „24. veebruar 1918“, mis on eksponeeritud Eesti Panga Iseseisvusaalis. Õli, lõuend. 1921. Foto Mati Mänd

Rahvusraamatukogus, Tartu Ülikooli Raamatukogus ja Kunstimuuseumi Arhiivraamatukogus. Näituse kataloog oli trükitud paralleelselt eesti, vene ja saksa keeles. Eksponeeritud oli 135 kunstitööd. Esimese bloki moodustasid 65 maali, neist esikohal skandaali tekitanud maal „24 veebruar 1918“, millel kujutati Eesti Päästekomiteed. Teise osa moodustasid teatrikostüümide eskiisid, teatridekoratsioonid (tööd 66–101). Kolmandasse liigendusse oli mahutatud graafika (tööd 102–135), kusjuures 8 tööil oli juures mäрге, et need on müüdnud või saanud uue omaniku. Usinaim Nikolai Kalmakovi tööde omandaja oli A. Org.²⁴ Tööde omandajateks olid veel Saara ja Heinrich Gutkin (tööstur), H. Makovsky, keegi hr. K ning seejärel riigivanema adjutant, toona alamleitnant August Schönberg (1892 Viljandimaa – 1956 Malmö). Ja lõpuks on kataloogis kirjas: „K. Päts – etüüd, Riigivanema omanduses.“²⁵ Siit saab teha järelduse, et Konstantin Päts võis tunda huvi Nikolai Kalmakovi tööde vastu. Spekulatsioonideks jagub siin ruumi kindlasti, ent jätan selle teadlikult teiste mängumaaks.

Peterburi Marionetteatris koos Julia Sjominskajaga.¹⁹ Nikolai Kalmakov osales ka Mir Iskusstva näitusel 1913. aastal.²⁰

Kalmakovile olid Oktoobrirevolutsiooni ideaalid võõrad ning kompromissitu ja rahulolematu hingena hülgas Kalmakov Venemaa ja suundus mõned kuud pärast bolševike pööret Konstantinoopolisse, kus ta olevat elanud kolm aastat.²¹ Tema loomingu kohta Türgis pole eriti palju teada.

Eestisse jõudis Kalmakov 1921. aastal. Elukohaks sai talle Tallinnas Suur-Balesna tänav 2b-6²² (praegune Lembitu tänav, maja hävis 1944. aasta märtsipommitamise ajal). 1920. aastal asutati Eestis kunstühing ARS, kuhu kuulusid peaaesjalikult venelased ja baltisakslased, seal leidis ka eestlasi, nagu Karl ja Paul Burman, Jaan Koort, Paul Liivak, Günther Reindorff jne. ARS-iga liitus ka Eestisse saabunud Nikolai Kalmakov.²³ Tema astumine kunstielu osutus jõuliseks ja tähelepanuväärseks. Pean silmas Nikolai Kalmakovi isikunäitust Tallinna Provintsi muuseumis (praegune Kohtu t. 6) 1922. aasta kevadel. Õnneks on säilinud näituse kataloog. Selle rariteetse pisitrükisega on võimalik tutvust teha

¹⁹ L. Senelick. Historical Dictionary Russian Theatre. London, 2015, lk. 206–207.

²⁰ Katalog vystavki kartin/ Mir iskusstva. Sankt-Peterburg, 1913.

²¹ J. Ellis Bowlt, J. Balybina. Nikolai Kalmakov i labirint dekadentstva: 1873–1955. Moskva, 2008, lk. 233; Katalog vystavki kartin/ Sankt-Peterburg, Mir iskusstva, 1913.

²² TLA, f. 1376, n. 1, s. 89 – Tallinna Aadressbüroo. Aadresslehed: Nikolai Konstantini p. Kalmakow, kunstnik: <http://www.ra.ee/aadresslehed/index.php/sheet/search?lastname=kalmakow&q=1> – vaadatud 15.04.2017.

²³ E. Pütsep. Kunstielu Eestimaa II. 1920. aastast 1940. aasta suveni. Stockholm, 1996, lk. 219.

²⁴ Tõenäoliselt Albert Org (1886 Tallinn – 1947 Mordva ANSV, Saranski vangla). Kirjastaja.

²⁵ Kunstnik N. Kalmakov i piltide näituse kataloog = Каталог выставки картин Н. Калмакова = Katalog der Bilderausstellung von N. Kalmakoff. Tallinn : [s.n.], 1922 (J. Zimmermann, Tallinn).

Näitus avati 17. aprillil 1922 Tallinna Provintsiaalmuuseumis ning Nikolai Kalmakovi dilettandiks tituleerinud artiklid ilmusid kunstnike Peet Areni ja August Janseni sulest vastavalt 21. aprillil 1922 ajalehtedes Eesti Päevaleht ja 25. aprillil 1922 Vaba Maa.²⁶ P. Areni ja A. Janseni raevukad sõnavõttud ajalehtedes ärgitasid mind kui pedanti sellistes küsimustes kontrollima esitatud väiteid. Hakkasin jupp-jupi kaupa otsima kinnitusi või ümberlukkamisi väljakäidud seisukohtadele. Aren/Jansen tulid avalikult ajaleheveergudel rahvaerakondliku Tallinna Teataja sabas välja küllaltki mõtlemapaneva etteheitega – maali ostvat Tallinna börs 200 000 marga eest. Olgu võrdlusena märgitud, et toona kõikusid näitustel välja pandud õlimaali hinnad 20 000–40 000 margani. Seega – tegemist olnuks tõepoolest pöörase hinnaga. Vaatasin läbi kogu 1922. aasta Tallinna börsi finantsdokumentatsiooni pearaamatust kassadokumentatsiooni ja kulude raamatuni, kuid 200 000-margast tehingut sealt küll ei leidnud.²⁷ Samas oldi Tallinna börsi dokumentatsioonides äärmiselt detailne ja pedantselt täpne. Isegi selline pisiasi jookseb läbi, et prof. Köleri pildi äratoomise eest on makstud jootraha 100 marka.²⁸ Üllatuslikult avanes aga 26. aprillil 1922 (rõhutagem – pärast Areni/Janseni etteheitevate artiklite ilmumist) Tallinna Börsikomitee protokollides kirje, mis väärrib sõnasõnalist tsiteerimist: „Kunstnik Kalmakovi pildi „24. veebruar 1918” kohta käivate ajalehtis ilmunud arutuste pärast otsustatakse seda näitusele vaatama minna.”²⁹ Vaat siis tellimustööd! Tallinna börs ärkas alles nüüd.

Selline seisukoht, et tegemist oli tellimusega, on jõudnud paraku ka kaasaja kunstiväljaannetesse.³⁰ Eelkõige tuginetakse ja usaldatakse neil juhtudel kontrollimatult Areni/Janseni artiklites väljaõeldut. Või korratakse mõtlematult kord juba kusagil kirjapanud. Ent möödus veel nädalake 1922. aasta kevadest ja Tallinna Börsikomitee protokollidesse ilmus uus kirje seisuga 3. mai 1922: „Kalmakovi pildi asjus refereerib h-ra Teetsov näitusel saadud muljest, mille peale palutakse ka teisi liikmeid pilti vaatama minna ja otsustatakse selle event.”³¹ ostmise puhul sügisel korjandust Börseseltsi liikmete hulgas toime panna.”³² Kuna sügiseks planeeritud korjanduse puhul oli tegemist eraalgatusliku üritusega, siis selle kohta pole võimalik andmeid leida. Mingi jälg on siiski olemas, aga hilisemast ajast. Tallinna Börsi Väikese saali inventarina on 1930. aastal kirjas: „1. pilt „Päästekomitee” – 400- ekr.” Mõni aasta hiljem, 1935 on inventariraamatusse pliiaitsiga juurde lisatud „õlimaali ja raamiga”.³³ Ükskõik missuguse imeviguri või -tehtega ei õnnestu kuidagi 400 krooni tagasi pöörata 200 000 Eesti margaks, millest kirjutasiid Peet Aren ja August Jansen, kellele oli orientiiri andjaks Tallinna Teataja kontrollimata ja võib-olla ka sihipäraselt levitatud kuulujutt.

Peet Aren kirjutab: „Läksin huvitusega seda näitust vaatama, sest niihästi müürilehilt kui ka ajalehis oli selle näituse kohta ohtralt reklaami tehtud, nagu seda Eesti kunstnikkudel viisiks pole.”³⁴ Jällegi vale ja eksitav väide. Müürilehti pole enam võimalik tagantjärele kontrollida. Aga vaatasin kõik suuremad toleaeagsed ajalehed läbi ega leidnud nõndanimetatud ohtrat reklaami, õigemini midagi ei torganud silma.

²⁶ P. Aren. Kalmakovi näitus Toompea muuseumis, lk. 4; A. Jansen. Kunstnik Kalmakovi tööde näitus, lk. 2.

²⁷ TLA, f. 116, n. 1, s. 1569, 1617, 1790, 1593, 1594, 1637. Kui olin selle finantsdokumentatsiooni kadalipu läbinud, ilmnes, et sama asja oli aastaid tagasi ette võtnud Märt Karmo ja tulemus oli sama. 200 000-margast tehingut ei eksisteeri. Vt. M. Karmo. Ühe maali lugu. Märt Karmo esitab Eesti Panga Iseseisvussaalil aukohal seisva maali loo. – kunst.ee, 2001, nr. 1, lk. 85.

²⁸ TLA, f. 116, n. 1, s. 1594, l. 32.

²⁹ TLA, f. 116, n. 1, s. 38, l. 13p.

³⁰ Vene kunstnikud Eestis XX sajandi algupoolel. Tallinn, 2005, lk. 6; Eesti kunsti ajalugu 5. 1900–1940. Tallinn, 2010, lk. 498. H. Treier. Sellest, mida siin ei ole. – Estonica. Entsüklopeedia Eestist: http://www.estonica.org/et/Kultuur/Kunst/Sellest,_mida_siin_ei_ole/ – vaadatud 29.06.2017.

³¹ Loe: eventuaalse – juhtumisi võimaliku, teataval juhul võimaliku. Tähendab, 1922. a. maikuu polnud Tallinna Börsikomitee liikmetele sugugi selge, kas maali ost saab võimalikuks ja üldse teoks.

³² TLA, f. 116, n. 1, s. 38, l. 14.

³³ TLA, f. 116, n. 1, s. 1791 [pagineerimata]; M. Karmo. Ühe maali lugu. Märt Karmo esitab Eesti Panga Iseseisvussaalil aukohal seisva maali loo, lk. 85.

³⁴ P. Aren. Kalmakovi näitus Toompea muuseumis, lk. 4.

Maximilian Maksolly. „Eesti Vabariigi väljakuulutamise 24. II. 1918“. Õli, lõuend. 1925–1926. Maal asub Tallinna Linnamuuseumis

tada. Ta sündis Tallinnas, isa oli ungarlane, ema eestlane. Enamiku aja oma elust viibis ta aga välismaal, Eestis oli põgusalt vaid 1923–1929, seejärel pidas paremaks asuda elama Prahasse, Eestisse ta enam ei naasnud. Mõned aastad hiljem kurtis Maksolly välismaal olles, et kuigi ta sai Sõjaministeeriumilt rohkesti tööd, ulatusid tema vastaste intriigid ka sinna. Lõpuks, ära nähes, et teda ajalehtedes sihilikult taga kiusatakse ja ülekohtusel viisil laimatakse, mille taga seisis Jaan Koort, ei jäänud tal muud üle, kui teha oma kadedatele vastastele seda heameelt ja – lahkuda Eestist.³⁷ Muide, ega kiusajaks osutunud skulptor Jaan Koorti saatus olnud kiita. Ta oli enamlaste juures Eesti Tööraha Kommuuni teenistuses, kunstikaitse toimkonna komissar. J. Koortile tehti 1934. aastal ettepanek asuda tööle Nõukogude Liitu, ta võttis ettepaneku vastu, järgmisel aastal ta aga suri Moskvas kopsupõletikku.³⁸ Kommuuna ajast pärit punavõimu-usk uinutas ja innustas minema, minema vastu oma hukule. Muide, Eesti riik ei kiusanud Koorti. Kiusajaks osutus tema oma kamraad kommuuna päevilt – August Jansen.³⁹ Nende ateljeed olid Kadriorus naabruses. Kummalisel kombel lahendati olmetülid täiesti professionaalsel tasandil. Koort tegi oma näitusearvustustes juurteni maha Janseni maalid, Jansen aga tegi Kultuurkapitali sihtkapitali esimehena kõik selleks, et Koort toetustest ilma jääks.⁴⁰ Eks see ilmestab kõige paremini kunstirahva omavahelisi suhteid, mis paraku on iseloomulikud ka tänapäeva kunstimaailmale.

Ent tagasi Kalmakovi juurde. Seega – poleks Kalmakovi ja Maksollyt, poleks Eesti Päästekomitee lõuendile jõudnudki, ehkki riik pakkus 1920-ndate aastate algusest peale erinevate konkursside raames kunstnikele niisuguseid võimalusi. Viimati vist 1935. aastal, kui ühe konkreetse punktina oli pakutud välja Eesti Päästekomitee kujutamine. Eesti kunstnikelt aga ei tulnud Päästekomitee-teemalist maali. Mõni kunstikriitik on osundanud siinkohal võimu ja vaimu vahelisele vastasseisule. Ma võin aru saada võimu ja vaimu vastasseisust 1930-ndate aastate teises pooles. Aga mis võimu ja vaimu vastasseisust saab rääkida 1922. aastal, äsja tekkinud noore riigiga!!! Siiski ei jäänud Päästekomitee eesti kunstnike poolt päris kujutamata. 1930-ndate aastate algusest on teada Eesti Päästekomitee kipsreljeef.⁴¹ Eesti Ajaloomuuseumisse jõudis see Tallinna Linna ja Harju Rajooni Riiklikust Arhiivist ning võeti arvele 8. septembril

³⁵ Samas, lk. 4.

³⁶ Maximilian Maksolly (õieti Feichter, 1884 Tallinn – 1968 Rio de Janeiro).

³⁷ O. Jungberg. Maximilian Maksolly. – Olion, 1931, nr. 10, lk. 409. Koorti intriigitsemistest ja konfliktisusest loe veel: P. Erelt. Jaan Koort – Eesti hüljatud geenius. Eestis pettunud kunstnik Jaan Koort püüdis alustada elu nii Austraalias kui ka Venemaal. – Eesti Ekspress, 02.04.2013.

³⁸ Eesti NSV ajalugu. III köide. Tallinn, 1971, lk. 132, 203, 458.

³⁹ A. Jansen oli 1917. aastast Eestimaa Nõukogude Täidesaatva Komitee Kultuuri- ja Haridusosakonna kunsti- ja kultuuriasjade korraldaja. – Eesti NSV ajalugu. III köide. Tallinn, 1971, lk. 202.

⁴⁰ J. Keevallik. Jaan Koort kui rahvuslik Vanapagan. – Keskus, märts 2013.

⁴¹ Mõned neist on talle muuseumides: Eesti Ajaloomuuseumis, AM, 17441 K 3936; <http://muis.ee/museaalview/2343534>; Virumaa Muuseumid SA. RM, 4768 Aj 1487:2; <http://muis.ee/museaalview/2193561>

1962. Kipsreljeefi modelleerijaks on märgitud kujur Aleksander Kaasik ja selle valmistamise aeg – 1931. a. – ning mudeli järgi neid paljundanud Villem Plöksi nimi.⁴² Tõsi, ka siin ei saadud läbi skandaalita. Villem Plöks hakkas Päästekomitee bareljeefi salaja müüma, seejuures autori, Aleksander Kaasiku nime mainimata.⁴³ Kohtuotsuses on kirjas, et ta sai Auksmanni kaudu bareljeefi, millest valmistas koopiat ja lootis seda edasi müüa. Paraku ei nähtu, kuhu ja kui palju tal õnnestus neid realiseerida.⁴⁴

Kui nüüd vaadata ise teravdatult ja kriitilise pilguga N. Kalmakovi maali, siis leiab seal tõesti ebakohti. Jüri Vilmsi õlg tundub kuidagi ebaloomulikult väljavenitatud. Kunstnikest kriitikute väide, et kas siis nii vihaste ja tagedate ilmetega kuulutati välja Eesti iseseisvus, on seletatav, kui paigutada end tolle hetke olustikku. Ega Eesti Päästekomiteel tol hetkel midagi rõõmustavat olnud – bolševikud olid taandunud, sakslased tulekul, ees seisis pöranda alla minek. Ja ega hilisemal Maksolly Päästekomiteed kujutaval maalilgi selle liikmete näod rõõmust lõkenda. Noriv võib olla maali ülaosas paikneva vapi suhtes. Eestil ei olnud sel hetkel ametlikult kehtivat vappi. Riigivapi osas kuulutati välja kolm konkurssi – 1921., 1922. ja 1923. aastal. Alles II Riigikogu koosseis võttis 19. mail 1925 vastu riigivapi seaduse.⁴⁵ Vildakas on ka geograafiline maakaart Päästekomitee liikmete ees oleval laual. Eesti kaardilt on puudu Peipsi järv, kuid oluliselt väiksem Võrtsjärv on olemas. Ja nüüd olulisim viga, mis maalilt vastu vaatab. Sellel maalil on kaks daatumit. Vasakul alumises nurgas 18.11.1917 ja paremal alumises nurgas 24.02.1918. Viimasega on selge, tegemist on Eesti iseseisvuse väljakuulutamisega. Maali on 1988. aastast näinud hulganisti ajaloolasi, ent keegi pole midagi osanud kosta. Pean tuhka pähe raputades nentima, et see käis ka minu enda kohta.

Pühapäeva, 26. märtsi 2017 hommikul, olles juba ei tea mitmeid sadu kordi silmitsenud fotot maalist, esitasin endale ootamatult küsimuse: aga mis siis juhtus Eesti ajaloos 18.11.1917? Ükski käepärast olnud ajalooramat ei andnud sellele vastust. Teadmatus hakkas mind häirima ning pöördusin Tartu Ülikoolis vastavat perioodi uuriva õppejõu Ago Pajuri poole. Vastus oli hämmastav: „18.11.1917 ei ole tõepoolest mingi oluline kuupäev. Olen ka ise selle üle imestanud, aga pole osanud leida mingit põhjendust.”⁴⁶ Edasi selgitas Ago Pajuri, et kõne alla tulnuks 15.11.1917, mil Maanõukogu otsusega pandi alus Päästekomitee moodustamisele. Uue kalendri järgi olu see 28.11.1917. Seega oleks pidanud kuupäeva „18” asemel olema kas „15” vana või „28” uue kalendri järgi. Hämmastav on seejuures, et ka 1922. aastal ei märgatud seda olulist möödalaaskmist. Kriteeriti küll Päästekomitee liikmete näoilmeid, küll anatoomilisi kujutisi, aga mitte seda küsitavat dateeringut. Veelgi üllatavam, et näituse avamisel käis ka Konstantin Päts ise, kes samuti ei näinud midagi märkavat. Millega seda seletada?

Aleksander Mgebrov, kes tundis N. Kalmakovi üpris hästi, on öelnud: „Tema tööd on visuaalselt uimastavad, mis ei ole vastav ühelegi koolkonnale või stiilile.”⁴⁷ Ehk ongi siinko-

Aleksander Kaasik. Eesti Päästekomitee kipsbareljeef. 1931. Eesti Ajaloomuuseum. AM17441_K3936.

⁴² Andmed Eesti Ajaloomuuseumi inventarikaardilt.

⁴³ Aleksander Kaasik ja Villem Plöks. Tallinna kunstkooli õpilane Aleks. Kaasik modelleeris kevadel bareljeefi, – Plöks, kes selle gipsi valas ja ära müüs... sai üks kuu ja 10 päeva vangistust. – Postimees, nr. 297, 18.12.1932, lk. 7; RA, ERA, f. 70, n. 2, s. 1035 – Villem Plöksi kohtuasi.

⁴⁴ RA, ERA, f. 70, n. 2, s. 1035 – Villem Plöksi kohtuasi ja kohtuotsus 16.04.1932.

⁴⁵ Riigi Teataja, nr. 117/118, 11.07.1925, lk. 789–790.

⁴⁶ Ago Pajuri e-kiri Valdur Ohmannile 27.03.2017.

⁴⁷ L. Caruana. Kalmakoff. The Forgotten Visionary. Part I.

hal tegemist selle visuaalse uimastamisega või sellega, et kriitikanooled olid suunatud maali teistele osadele, millega tähelepanu hajus.

Tulles tagasi väidetava „tellimustöö” juurde, kus rida vigasid. Kui rätsepmeister on teinud kipaka pintsaku, siis mis oleks lihtsam, kui nõuda vea äraparandamist. Kui Nikolai Kalmakovi maalil oli nii palju vigu, miks siis müstiline tellija, kui selline oli üldse olemas, ei lasknud vigu ära parandada? Kusjuures kõige lihtsam neist oleks teha valest kuupäevanumbrist õige. Kuna seda ei näinud keegi nõudvat, siis ei paistnud vististi olevat ka tellijat. Niisuguse järelduse võiks siit teha.

Ent mõelgem positiivselt! Filatelistide seas on eriti hinnatud kõikvõimalikud trükivigadega margid. Nende hind võib kasvada kordades. Formuleerigem siis nõnda. Kalmakovi maalivead teevad selle harukordseks, kordumatuks, unikaalseks. Ja ärgem unustagem, et Nikolai Kalmakovi puhul on tegemist ikkagi sümbolistiga ja sümboleid leiab maalilt kuhjaga.

Mida arvas Nikolai Kalmakov ise kogu asjast, seda on võimalik lugeda heale tuttavale saadetud kirjast, mis avaldatud tervikuna 2008. a. ilmunud monograafias:

N.K. Kalmakovi kiri I. M. Stepanovile⁴⁸

*30. aprill 1922
Eesti – Revel.*

Kallis ja armas Ivan Mihhailovitš, tahaks lobiseda Teiega minu maalide ja joonistuste näituse teemal, mille ma avasin lihavoite 2. pühal, 17. aprillil. Kõiki pilte oli mul 135. Ruumid – Provintsiamuuseumi saalid Toompeal. Saalid on suurepärased, valgus ühtlane. Üks suur, teine väiksem, kuhu ma paigutasin portreed, väikekavarellid ja graafika. Suvel maalisin ma pildi Eesti iseseisvuse väljakuulutamise teemal. See maal tõmbas palju vaatajaskonda, kes muidu kunsti vastu isegi huvi ei tunne. Selle maali oletatav ost kohaliku Börsikomitee poolt ajas raevu siinsed kunstnikud. Nad hakkasid kirjutama söimavaid artikleid ajalehtedes, kuid teevad seda küllalt oskamatult, kuna see ei lange üksnes minu vaid ka valitsusringkondadele ja isegi Presidendi⁴⁹ pihta: viimasele seepärast, et ta avas minu näituse, samal ajal kui kohalike kunstnike näitustel kunagi ei käinud. Tõepoolest, ta tuli mu näituse avamisele suure rahvahulga saatel. Ma võtsin ta vastu, andes selgitusi. Ta oli poolteist tundi, vaadates iga pisiasja. Kõik see rikkus kohalike Raffaelide tuju. Kuid nende pahatahtlikud väljaütlemised ajalehtedes tõmbavad ligi palju sellist rahvast, kes muidu poleks tulnud. Peale selle, palju kirjutatakse ka head. Aga peamine – kõik ärkasid ja ärritusid.

Väga agaralt külastavad mind koolid. Nende jaoks on mul odavam sissepääs. Paljud grupid tulevad mitu korda. Kunsttööstuskool saab tasuta. Nendele pidasin ma isegi midagi loengusar-nast. [– –]⁵⁰

Nagu näha, valmis Kalmakovi maal 1921. aasta suvel. Seega pidi tellimus ulatuma üpris kaugele, rohkem kui kolmveerand aastat varasemale ajale, võrreldes sellega, mil selle ümber lärmi löödi. Paraku ei õnnestu seda mingilgi moel panna haakuma Tallinna Börsikomitee arhiivimaterjaliga, kust lihtsalt ei tulnud ilmsiks mingit tellimust ega ostusoovi ei varem ega hiljem, rääkimata ostutehingust. Ja miks ei maini Kalmakov kirjas sõbrale midagi pöörase hinnaga tellimusest, ostutehingust, mis pidanuks kindlustama talle muretu tuleviku? Seevastu osundab ta üksnes ajakirjandusest läbi jooksnud oletatavale ostule. Ju siis polnud millestki kirjutada.

Lisaks teravale kriitikale jagus paljudel tema töödele ka kiitvaid sõnu. Karl August Hindrey ja Paul Sepa hinnanguid on tsiteeritud juba eespool. Paul Sepp on analüüsinud detailsemalt tema maale, sest Ilja Repini meistriklassi õpilasena tundis ta seda valdkonda paremini. Samas on ta uurinud ka Nikolai Kalmakovi tausta, tema kunstiõpinguid Itaalias ja seda, mis-

⁴⁸ J. Ellis Bowlt, J. Balybina. Nikolai Kalmakov i labirint dekadensstva: 1873–1955, lk. 352. Kirja originaal asub Riiklikus Vene Muuseumis käsikirjade osakonnas. – OR GRM, f. 71, s. 46.

⁴⁹ Siinkohal Kalmakov eksib, tundmata täpsemalt kohalikke olusid. Konstantin Päts oli toona ikkagi riigivanema rollis.

⁵⁰ Autori tõlge.

suguse professori juures need õpingud toimusid. Arhitekt Aleksander Vladovski⁵¹ on öelnud: „N. Kalmakov väljendab suurepäraselt tema poolt kavandatud piltide olemust nii värvide harmoonilises gammas kui ka laitmatus joonistuslikus teostuses.”⁵² Veelgi enam, ta on leidnud mahti Nikolai Kalmakovi maale põhjalikumalt vaadelda. Ta leiab, et Kalmakovi maalid, ja mitte ainult maalid, vaid ka väiksemad joonistused on oma mõttelt, kompositsioonilt tehniliselt hästi teostatud. Niisugune on tema sõnul „Johanaani pea”, mille tausta kuldne krunt on mõjus, samas vaimus on ka „Isis”. Üks parimaid töid oli Vladovski arvates „Sügavuse ingel”. Sügava mulje jättis talle Kristuse pea, mida kataloogis nimetatakse „Kibuvitsa krooniks”.⁵³ Tema sõnul kergetes toonides on pannoo „Kevade muinasjutt”, „Pastoraal”, „Must Venus”, „Must ori”, pastelsetena mõjuvad hästi „Leda” ja „Perseus”. Väikeakvarellidest tõi Vladovski esile „Oja”, „Driaadid”, „Ohvri altar”, „Kurtisaan” ja „Oaas”.⁵⁴ Üldiselt vene ajakirjanduses ei puudutatud Nikolai Kalmakovi maali Eesti Päästekomiteest. Erandiks oli Georg Tarasovi artikkel, milles ta leiab, et N. Kalmakovi maal „24. veebruar 1918” ei ole talle loomuomane, see on kompositsioonilt igav, joonistuslikult ja värvide poolest üksluine. Tarasov tunnistab, et temale isiklikult on „hr. Kalmakovi kunst täiesti võõras, tema tunnetuste, nägemuste maailm täiesti vastuoluline minu natuuriga...”⁵⁵.

Märgates sellist erinevust muust vene ajakirjandusest, püüdsin leida andmeid artikli autori kohta. Tegemist oli Venemaalt pärit teatrikriitikuga, kellelt oleks oodanud hinnanguid eelkõige näitusel eksponeeritud teatritöödele, millega ta just Venemaal kuulsust kogus, aga ei midagi sellist. Ja mis tuli välja! Poliitilise Politsei kartoteegikaardil on kirjas, et Georg Tarasovi puhul on täheldatud 5–6 korral Vene saatkonnas käimist. Ta on saanud avansina 15–20 dollarit. Poliitiline Politsei võttis ta vahi alla 13. oktoobril 1927. Tema korteris tehti läbiotsimine riigivastase kirjanduse leidmiseks. Siseministri määrusega 3. novembrist 1927 määrati ta väljasaatmisele ehk selle teostamatuse korral asumisele Viru maakonda Püssi, Maidla või Kohtla valda, „põhjusel, et on võtnud enda peale võõra riigi agentide kohustuse teadete kogumise alal Eesti riigi sisemise olukorra kohta, mille läbi ta on muutunud hädaohtlikuks riigi hääkorrale ja julgeolekule“. Lahkus Eestist 12. novembril 1927 Nõukogude Venemaale.⁵⁶ Ka tema ei leidnud idapiiri taga õnne. Georg Tarasov hukati 10. augustil 1938 Leningradis NKVD erinõupidamise otsusel.

Järgmise artikli autori tegelikku nime ega tausta ei õnnestunud välja selgitada. Angordna kirjutisest on tunda, et ta tunneb sümbolismi, võimalik, et tegemist on professionaaliga. Kusjuures see polnud esimese hooga pärast näituse avamist kirjapandu, vaid pärast näituse lõppu mõtestatud hinnang. Mõni löik tema arvustusest Kalmakovi töödele: „Ta on kunstnik-võlur, ta nõiub ja viib meid metsikute unistuste ja kuumade kirgede maailma ning kohati kehatusse-pinnatusse maailma, imepärase õuduse maailma. „Kalmakovlikud” värvid valguvad eredalt säravana nagu tulekeeled, kord ähmaselt vilkudes nagu sinised tulukesed, kord jälle on need tumedalt ebaselged nagu magusad unistused.”⁵⁷ Vaat siis, mida ühe „diletandi” taga nähti peidus olevat! Tähelepanuväärsel kombel on artikli lõppu lisatud Georg Tarasovi märkus, et kunstnik Kalmakovi loomingule on

⁵¹ Aleksander Vladovski (1876 Peterburi – 1950 Tallinn) arhitekt, kunstnik, kirjanik. Töötas 1907. a. Tema Keiserliku Majesteedi Isikliku Kantselai keisrinna Maria asutuste ametkonnas. Oli Narva Kreenholmi manufaktuuri arhitekt 1908–1920. 1917. a. pages revolutsiooni eest Eestisse. Projekteeris juugendstiilis hooneid ja viljeles *art deco* stiilis sisekujundust. Tema kavandi järgi on Tallinnas valminud näiteks elumajad Valli 4, Toompuiestee 12 ja Koidula 10, praegune Kaitsejõudude Peastaabi hoone Juhkentali tänaval, aga ka praeguseni tegutsev Kalma saun.

⁵² M. Karmo. Ühe maali lugu. Märt Karmo esitab Eesti Panga Iseseisvusaalis aukohal seisva maali loo, lk. 85.

⁵³ Samas ei näi Vladovski märkavat, et „Kibuvitsa kroon” on tegelikult üks Kalmakovi autoportreede sarjast, mida ta hakkas viljelema Eestis.

⁵⁴ W[ladovsky]. Kartiny N. Kalmakova. – Poslednija Izvestija, 11.05.1922, nr. 105, lk. 2.

⁵⁵ G. Tarasov. K. Kalmakovi näitus. – Žizn, 21.04.1922, nr. 2, lk. 4. Pangem tähele, et isegi kunstniku eesnime esitähth on vale.

⁵⁶ RA, ERA, Poliitvärvingute kartoteek.

⁵⁷ Angordna. K vystavke kartin Kalmakova. – Žizn, 31.05.1922, nr. 35, lk. 4.

ta andnud oma hinnangu varasemas numbris. Seega ei väljenda kirjutis ajalehe ega kellegi muu vaateid, vaid peegeldab hr. Angordna isiklikku seisukohta, leiab Tarasov.

Dr. Leo von Kügelgenil jätkub samuti Nikolai Kalmakovi aadressil kiitvaid sõnu.⁵⁸ Sirli Drenkhan on oma bakalaureusetöös „Kunstiühing ARS Eestis aastail 1920–1924” kokku võtnud Nikolai Kalmakovi ARS-i kaudu 1923. aasta näitusel välja pandud tööd: „N. Kalmakovi hinnati arvustustes kõrgelt ning peeti meistriks, kes ei tunne nalja ega kergemeelset vigurdamist. Kriitik, maalikunstnik ja graafik O. Jungberg kirjutas, et esiletõstmist väärivad kunstniku tööd „Must ori”, „Leda” ja „Une väraval”. N. Kalmakov oli selle näituse kõige kõnekam isiksus. Tema tööd olid märgiks hingega töötamisest. Kõige küpsemaks peeti kunstniku viimaseid, valge-musta-kuldse tonaalsusega töid. N. Kalmakov oskas haarata võõraid, eksootilisi mõjutusi ning kasutada neid oma loomingu uue ja omanäolise loomiseks. Näiteks tema tööd „Une väraval”, mis ühendas hiina ja araabia mõjusid. „Reekviem” ja „Aafrika neitsi” leiti olevat ekspressionistlikus laadis. Töö „Narcissos” sarnanes varasematega, kuid sellel oli uudne, omapärane ja huvitav tehnika, kompositsioon ning lähenemisviis.”⁵⁹

Ervin Pütsepa raamatust leiab Kalmakovi kohta järgnevad hinnangud: „ulmelised, kaunid, rütmilised pildid.”⁶⁰

Tundub, et nii meie kui ka välismaiste kunstiväljaannete veergudele on jõudnud eksitav viga. Kõikjal kirjutatakse, et N. Kalmakovil oli Tallinnas kaks isikunäitust – 1922. ja 1923. aastal. Isegi Julius Genssi põhjalikud bibliograafilised käsitlused⁶¹ ei aita selles vallas edasi. Kalmakovi 1923. aasta isikunäitusest pole J. Genssil silpigi. Ilmselt peetakse silmas N. Kalmakovi osalemist ARS-i näitusel 1923. aasta veebruaris ja mingil seletamatul põhjusel on seda hakatud pidama isikunäituseks. Aga seda see kahtlemata pole, ehkki seal on esindatud teiste kunstnike kõrval kümme Kalmakovi tööd. ARS-i näitusel oli esitletud 54 tööd 11 kunstnikult. Kalmakovist rohkem töid oli vaid A. Kaigorodovil⁶² (13) ja E. Deetersil⁶³ (12).⁶⁴

Tallinna Aadressbüroo aadresslehtede andmeil lahkus N. Kalmakov 15. mail 1923 Soome.⁶⁵ Nikolai Kalmakovi aktiivsus jätkus ka Eestist lahkumise järel. Helsingis toimus 1923. aastal tema isikunäitus Strindbergi galeriis, Brüsselis Le Roy galeriis ja Pariisis 1928. aastal Jean Carpentier´ galeriis. Puuduvad andmed, kas nende näitustega käisid kaasas skandaalid või olid need omased üksnes siinsetele kunstiringkondadele. Siin on juurdlemisruumi ja avastamisi tulevastele kunstiajaloolastele.

Eestisse jäänud Nikolai Kalmakovi maali „24. veebruar 1918” käekäik kujunes üsna seiklusterohkeks. Mäletatavasti paiknes see 1930-ndail Tallinna Börsi Väikeses saalis (Pikk 17).

⁵⁸ E. Pütsep. Kunstielu Eestimaal II. 1920. aastast 1940. aasta suveni, lk. 73.

⁵⁹ S. Drenkhan. Kunstiühing ARS Eestis aastail 1920–1924. Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskond, ajaloo osakond. Bakalaureusetöö. Juhendaja: J. Keevallik. Tartu, 2004, lk. 63.

⁶⁰ E. Pütsep. Kunstielu Eestimaal II. 1920. aastast 1940. aasta suveni, lk. 60.

⁶¹ Eesti kunsti materjale. 1. osa 1. [kd.], biograafilisi ja bibliograafilisi materjale: autorid, kunstnikud, arhitektid ja tarbekunstnikud: A–L/ koostanud J. Genss. Tallinn, 1947. [käsitlused]; Eesti kunsti materjale. 2. osa 3. [kd.]; kunstinäitused: koostanud J. Genss. Tallinn, 1948. [käsitlused]; Eesti kunsti materjale. H–K. 3. osa 2. [kd.], Kunstnike leksikon. Tallinn, 1947. [käsitlused]; Eesti kunstiajaloo materjale. Kunsti-näituste nimekiri/Teine osa: koostanud J. Genss. Tallinn, 1936. [käsitlused]; Eesti kunsti materjale. K/3. osa, Kunstnike leksikon: koostanud J. Genss. Tallinn, 1948. [käsitlused].

⁶² Anatoli Kaigorodov (1878 Peterburi – 1945 Mondsee, Austria). Vene päritolu maalikunstnik. Õppis vabakuulajana A. Stieglitzi Kunsttööstuskoolis ning Peterburi kunstiakadeemias professorite Vassili Mathé ja Arhip Kuindži juures. Seejärel täiendas ta end Münchenis ja Pariisis Académie Julian'is ja paljude eestlaste seas kõige enam hinnatud Filippo Colarossi vabaakadeemias. 1918. aastal tuli ta Eestisse revolutsiooni eest pakku ning jäigi siia.

⁶³ Erna-Josephine von Deeters (1876 Riia – 1961 Sulz, Saksamaa). Pedagoog ja maalikunstnik. Kunstihariduse sai Riias E. Tode juures ning Peterburi Kunstide Edendamise Seltsi koolis ja J. Zjoglinski akti- ja portreeklassis. Omandas Peterburi Kunstiakadeemia juures naiskutsekoolis õpetamise õiguse.

⁶⁴ ARS: kataloog: veebruar 1923. Tallinn, 1923, lk. 1–4.

⁶⁵ TLA, f. 1376, n. 1, s. 89 – Tallinna Aadressbüroo. Aadresslehed: Nikolai Konstantini p. Kalmakow, kunstnik. – <http://www.ra.ee/aadresslehed/index.php/sheet/search?lastname=kalmakow&q=1> – vaadatud 15.04.2017.

Pärast punavõimu kehtestamist Eestis 1940. aasta suvel käisid 19. septembril 1940 Tallinna Börsikomitee tegelased Riigiarhiivi direktori Gottlieb Ney jutul. Teemaks olid arhiivi puudutavad küsimused.⁶⁶ Ehkki sellest pole sõnakestki, anti tõenäoliselt Gottlieb Neyle raamilt maha võetud ja kaheksaks kokku murtud lõuend, millel Nikolai Kalmakovi maal „24. veebruar 1918”. Arvatavasti pani Gottlieb Ney selle Riigiarhiivi riulile ega avaldanud seda saladust kellelegi. Tundes, et Nõukogude võim on talle täiesti vastuvõetamatu, hakkas ta otsima teid, kuidas selle haardest pääseda. Viimased baltisakslased polnud veel lahkunud. Riigiarhiivis leidis täitmata kartoteegikaarte. Gottlieb Ney rääkis Hjalmar Mäele, „kuidas tema öö läbi tegi võimlemisharjutusi, et higiseks minna ja siis iga kord higiste kätega võttis meie kartoteegikaardid kätte, kuni hommikuks nägid need kaardid sama määrdunud ja kulunud välja nagu teised”.⁶⁷ Kandes kartoteegikaardile oma nime, lahkus G. Ney (tema sabas H. Mäe) 1941. aasta märtsis, ühel viimastest ümberasujate laevadest kui baltisakslane. Elas Saksamaal ja Rootsis. Suri 1973. aastal Saksamaal.

Kokkumurtud lõuend lebas aga häirimatult arhiiviriulil kuni 1966. aastani. Siis avastati selle olemasolu arhiivihoidlas ning et tegemist on arvelevõtmata materjaliga. Kuna maalil oli kujutatud teiste seas ka Konstantin Pätsi, siis otsustati see arvele võtta ja liita tema isikufondi. See toiming on fikseeritud avastusaktina nr. 299/2 29.09.1966.⁶⁸ Aktile on alla kirjutatud kolm arhiivitöötajat, kellest kaks on meie seast juba lahkunud. Ühega õnnestus vestelda. Herta Pihelgas (1929) on praegu üsna eakas. Ta ei suutnud meenutada, et seda maali oleks temale kui aktile allakirjutatule näidatud. Arvestades asjaolu, et tema oli kõigist allkirjastajatest kõige madalamal ametipostil, ei peetud seda ehk vajalikukski. Küllap tuli tal täita tuima statisti rolli. Kolme allkirja oli vaja ja tema oli ilmselt käepärast võtta.⁶⁹

Ja jälle vajus lõuend arhiivihoidla riulile unustustatuna – 22 aastaks. Konstantin Pätsi isikufond oli erihoiul, mis tähendas, et selle kasutamiseks tuli Nõukogude korra ajal taotleda vastav eriluba. Seega: praktiliselt keegi sellele ligi ei pääsenud.

Aastal 1988 oli tunda juba ka arhiivis muudatuste hõngu. 27. juunist otsustati võtta kasutuspiirangud Eesti riigi- ja avaliku elu tegelaste arhiividelt.⁷⁰ Selle loogilise jätkuna kerkis küsimus, et seda materjali tuleks eksponeerida ka näitusel. Üks näituse initsiaatoreid oli Peep Pillak Arhiivide Peavalitsusest. Arhiivil korralikke näituseruume polnud. Tallinna Linnamuuseumi töötaja Kaupo Deemant pakkus lahkelt, et selleks otstarbeks võiks kasutada linnamuuseumi ruume. Niisiis näitusesaalid olemas, ülemuselt Rein Helmelt (1954–2003) tööülesanne käes, saigi asutud näituse ettevalmistamisele. Äsja, septembrist 1988 arhiivi tööle asununa oli see siinkirjutajale üks põnevamaid töid. Näituse eksponaatide väljaotsimisega tegelesime peaaegjalikult kahekesi koos Tiit Arumäega. Paberdokumendid otsitud, saime ligi Riigiarhiivi spetsiaalsele kunstikambrile, kus paiknesid mitmete Eesti kindralite maalid. Praeguseks on arhiiv loovutanud need maalid Eesti Sõjamuuseumile, kus on püsiv eksponeerimisvõimalus. Toona olid arhiivitöötajate kabinetid ülerahvastatud. Meie kabinetis oli ülemus pluss neli arhiivitöötajat. Samas ruumis oli ka kogenud ja staažikas arhiivitöötaja Anni Matsulevitš (1926–2011), kes jälgis noorte meeste toimetamisi pealt. Meie järjekordse mõttepausi ajal soovitas ta meil heita pilk ühte hoidlasse, täpsemalt midagi seletamata. See oli tal kombeks – noortele pole vaja midagi ette-taha näidata, nad peavad omal käel lahenduseni jõudma! Läksime siis (Elle Allkivi, Tiit Arumäe ja mina) Maneeži 2 B-2 hoidlasse. Hoidla nimetus on tänapäevalgi sama. Jõudsime arhiivihoidla kaugemasse, tagumisse ja pimedamasse nurka. Mulle tundus, et arhiiviriulile oleks justkui koristaja unustanud teab-mis-ajast põrandalapid. Tiit Arumäe pani oma näpud linase riide vahele ja tundis, et teine pool on justkui libedavõitu. Tõmbasime kokkulapitud riide lahti ja kohe oli selge, et tegemist on maaliga ja mitte niisama maaliga,

⁶⁶ TLA, f. 116, n. 1, s. 56, (pagineerimata).

⁶⁷ H. Mäe. Kuidas kõik teostus. Minu mälestusi. Stockholm, 1993, lk. 158–159.

⁶⁸ RA, ERA, f. 1278 – Fonditoimik.

⁶⁹ Vestlus Herta Pihelgasega 12.05.2017 Tallinnas Maneeži 4 ruumides.

⁷⁰ RA, ERA, f. R-18, n. 1, s. 1187, l. 83–89.

vaid millegi erilisega. Rein Helme andis käsu lõuend raami peale tõmmata. Raam valmistati arhiivi töökojas. Kopsisime Tiiduga lõuendi raami peale ja suundusime arhiivi auto poole, et viia see Tallinna Linnamuuseumi. Proovisime üht- ja teistpidi, aga autosse see ei mahtunud. Arhiivi usbekist autojuht, endine miilits Akramžan Hamidov (1935–2008) sülgas venekeelseid krõbedaid söimusõnu – tema tundis muret, et auto kriibitakse ära. Suundusime tagasi kabinetti ja olime nõutud. Helme ütles, et ei jää midagi üle, tuleb lõuend raamilt taas maha võtta ja Linnamuuseumis uuesti raamile lüüa. Tiit oligi valmis seda tegema, kuid mina hakkasin vastu. Leidsin, et see on kilplaslik tegevus, pealegi lõhub lõuendit. Otsustasime minna maaliga jalgsi trajektooriga Maneeži 4 – Tallinna Linnamuuseum (Vene 17). Tänaval kostsid rahva arvamused ja kommentaarid seinast seina, kuni selleni välja, et ju on tegemist filmivõtetega. Olgu märgitud, et tol ajal tähistati ajalehe veergudel veel hoogsalt Eesti Tööraha Kommuuni 70. aastapäeva. Pika Hermannitorni tõusis sinimustvalge lipp alles nelja kuu pärast, 24. veebruaril 1989.

Millegipärast hakkasime kõik toda avastust pidama Maximilian Maksolly Päästekomitee maaliks. Tõenäoliselt oli see lihtsalt tuntum kunstnik, või kunstnik, kelle kohta oli teada, et ta oli maalinud Päästekomiteed.

Tallinna Linnamuuseumis toimus 18.11.–18.12.1988 näitus „Isikufondide dokumente Eesti NSV riiklikest arhiividest”. Kui ei oleks säilinud näituse külastuste raamatut, siis puuduks ka kirjalik teave selle kohta. Külastusraamatu sissekandeid on paarikümnel lehel ja läbiva joonena jääb kõlama mõte, et selline näitus, kus Eesti Vabariigi tegelased taas auväärsele kohale tõstetud, võiks jääda püsinäituseks.⁷¹ Kuigi näitusel osalesid ka Tallinna Linnaarhiiv ja Tartust Ajalooarhiiv, jäid nende eksponaadid paratamatult tagaplaanile. Riigiarhiivi salastatud isikufondide juurest välja toodud materjalid olid tahes-tahtmata atraktiivsemad, arvestades ajastu meelsust. Kummalisel kombel ei leia arhiivide aastaaruannete juurest kuigi palju informatsiooni tolle näituse kohta. Tallinna Linnaarhiivi 1988. a. aastaaruandes on vaid lakooniline lause: „osalesime koos teiste arhiividega näituse korraldamisel.”⁷² Ometi oli tegemist näitusega, mis tolle aja kohta harukordne. USA arhiivindusajakirjas on öeldud, et näitusel oli ca 5000 külastajat.⁷³

Kuigi näituse menu oli suur, ei olnud sellel erilisi meediakajastusi. Tähtsamaks peeti Eesti Tööraha Kommuni 70. aastapäeva tähistamist ja kompartei foorume. Näituse idee ühel algatajal Peep Pillakul õnnestus mingi ime läbi punaste artiklite vahele sokutada näitust tutvustav lühike ülevaade.⁷⁴ Üsna humoorikas vormis on kirja pandud Eesti Päevalehe (Rootsis) lühiülevaade:⁷⁵

Pätsi näitus Tallinna muuseumis

Tallinna linnamuuseumis avati erinäitus, kus on rohkelt iseseisvusaegset, seni keelustatud, materjali. Esitatud on materjalid viimasest presidendist Konstantin Pätsist ja tema isikuga seotud olnud esemed, m. h. ka pilt Vabadusristist.

Näitus hõlmab üldse materjali iseseisvusest kui ka selle lõpust, küüditamistest jne. Näituse ees valvab kogu aeg militsionäär.

Eks Rootsi eestlastele võis tunduda kentsakas küll, et Eesti Vabariigi riigitegelasi valvas militsionäär.

Tänapäeva inimestele selgituseks, et see oligi veel aeg, kus muuseumide, arhiivide ja teiste kultuuriasutuste fuajeedes pidasid valvet militsionäärid. Isiklikult on meelde jäänud, et külastajad hakkasid spontaanselt Eesti riigitegelaste portreede ette värskeid lilli tooma. Lilli toodi niisugusel hulgal, et vaasidest jäi puudu.

⁷¹ RA, ERA, f. R-2338, n. 1, s. 255a, l. 22–33.

⁷² TLA, f. R-27, n. 1, s. 1472.

⁷³ P. Pillak. Reforms in Estonian Archives. – The American Archivist. Vol. 53, nr. 4, Fall 1990, lk. 578.

⁷⁴ P. Pillak. Erifondist näitusele. – Öhtuleht, 03.12.1988, nr. 276, lk. 2.

⁷⁵ Eesti Päevaleht (Rootsis) 30.11.1988, nr. 92, lk. 3.

Näitused said korraldatud ja elu hakkas kulgema oma rada pidi, kui korraga said näituse ettevalmistamisega otseselt seotud isikud 1989. aasta algul (Tiit Arumäe, Valdur Ohmann, Peep Pillak) kutsed pikaajalistele sõjaväe kordusõppustele. Silma torkas, et arhiivis töötas veel mitmeid meiega samaealisi noormehi, keda ei kimbutatud kutsetega poolteisekuulistele sõjaväeõppustele kodust kaugel – Leedus. Päris puhas juhus ei tundunud see igatahes olevat. Mina sain kõrvale hoida tänu oma kõrgele vererohkusele. Peep Pillakut ajas mööda maja taga Riigiarhiivi direktor Heino Valmsen. Pillak keeldus aga jäärpäiselt kutsule alla kirjutamast, öeldes, et see on valesti vormistatud ja saadetud Riigiarhiivi, mitte aga Arhiivide Peavalitsusele (mis paiknes juhtumisi samas majas ja samal aadressil Riigiarhiiviga). Ja temalgi õnnestus kordusõppustest kõrvale hülida. Algul arvasime, et kõige kehvemini läks Tiit Arumäel, kel tuligi minna kordusõppustele. Kui Tiit poolteise kuu pärast tagasi jõudis, oli ta meel rõõmus. Tä oli seal sõbrunenud lätlastega ja õppinud läti keele selgeks – veel üks keel suus! Lõpp hea, kõik hea.

Kui nüüd naasta Nikolai Kalmakovi maali „24. veebruar 1918” saatuse juurde – siis see läks taas arhiivihoidlasse, nüüd juba raami peal. Üks asi on jäänud siiski tollest ajast kripeldama. 1989. aasta kevadel tõi Kaupo Deemant koos kolleegide Elvi Pirki ja Mare Kasega Tallinna Linnamuuseumi varasalvest maali välja. 1989. aasta märtsis andis kunstiajaloolane Mirjam Peil avalikkusele teada, et toodi uuesti päevavalgele ajalooline kunstiteos, mille autoriks Maksolly.⁷⁶ See teave pidi jõudma ka Rein Helmeni, kes suhtles tihedalt Tallinna Linnamuuseumis töötava Kaupo Deemantiga. Ju siis jäi info kuhugi toppama ja inimesed liikusid uutele ametikohtadele.⁷⁷ Nii jäigi Riigiarhiivis käibele ekslik teave Maksolly Päästekomitee-maalist ja seda veel üsna pikaks ajaks.

Nikolai Kalmakovi maal „24. veebruar 1918” käis veel korra murdejoontega ja restaureerimata kujul avalikkuse silme eest läbi. Tallinna Linnaarhiivis toimus veebruaris 1993 näitus „Eesti Vabariigi sünd”.⁷⁸ Sellest sündmusest on fotod Rahvusarhiivi infosüsteemis FOTIS. Seekord olid kohal raadio, televisioon, trükimeedia esindajad. Paraku ei ole 1988. aasta näitusest õnnestunud ühtegi fotot leida.

Üht huvitavat fakti tuleks veel esile tõsta. Ajaloomuuseumis oldi teadlik Riigiarhiivis hoiul olevast Päästekomitee maalist. Lähemas oli Eesti Vabariigi 75. aastapäev. Muuseumi eksponaadid vajasisid uuendamist. Siis ilmselt küpseski Eesti Ajaloomuuseumi rahva seas plaan lasta teha N. Kalmakovi maalist „24. veebruar 1918” koopia. Kopia valmistaja õnnestus mul tagantjärele tuvastada Priit Herodese abiga. Viimane oli kindel, et selleks oli Saaremaalt pärit Paide reklaami- ja fotokunstnik Viktor Tašlõkov (1952).⁷⁹ Ajaloomuuseumi kunstikogu hoidja Epp Kangilaski teadis mind käesoleva aasta juunis juhatada isegi tolle kopia juurde, mis paikneb teiste kultuuriväärtuse taga, pooleldi peidus.

Pikaks ajaks kadus siis maal mu silmapiirilt. Tegelesin muude valdkondadega. Tagantjärele uurides sain teada, et Riigiarhiiv deponeeris maali alates 27.10.1997 aastaste tähtaegadega Eesti Pangale.⁸⁰ Detsembrist 1997 kuni veebruarini 1998 maali restaureeriti ja konserveeriti. Restaureerijaks oli Alar Nurkse. Küsisin muu hulgas, et keda ta restaureerima läks, ja sain vastuseks – Maksollyt.⁸¹

1999. aastal tuli lõpuks teadmine, et maali autoriks polegi Maksolly. Kunstiteadlane Mai Levin nimetas autorina Nikolai Kalmakovi. Mai Levin kinnitas seda ka 27. juulil 2000 Eesti Pangale esitatud ekspertotsuses.⁸²

Nikolai Kalmakovi maali „24. veebruar 1918” eksirännakud lõppesid 2015. aastal, mil Rahvusarhiiv loovutas maali Eesti Pangale. See toimus vastavalt Rahvusarhiivi hindamisotsusele

⁷⁶ M. Peil. Habent sua fata... – Sirp ja Vasar, 24.03.1989, nr. 12, lk. 7.

⁷⁷ Rein Helmet sai 1990. a. Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi direktor, sellele kohale oli ta valitud 1989. a.

⁷⁸ RA, ERAF, f. 9596, n. 1, s. 27, l. 16.

⁷⁹ Priit Herodese e-kiri Valdur Ohmannile 21.05.2017.

⁸⁰ Eesti Panga töötaja Maie Uustalu e-kiri Valdur Ohmannile 26.04.2017.

⁸¹ Vestlus Alar Nurksega KUMU-s 07.06.2017.

⁸² Eesti Panga töötaja Maie Uustalu e-kiri Valdur Ohmannile 26.04.2017.

Nikolai Kalmakovi restaureerimata ja murdejoontest räsitud maal Tallinna Linnaarhiivis näitusel 1993. aastal. Näituse korraldajad Jüri Kivimäe, Peep Pillak ja Endel Kukk. ERAF.2.2.4752.20

nr. 100 28. detsembrist 2015. Nikolai Kalmakovi maal sai taas finantsasutuse eksponaadiks, nii nagu see oli olnud kuni 1940. aastani. Tõsi, Eesti Pank ajas pikka aega ekslikult taga Maximilian Maksolly maali, pidades selleks Riigiarhiivis hoiul olnud Nikolai Kalmakovi maali. See on ka mõistetav, sest enne 1940. aastat kuulus Maximilian Maksolly Päästekomitee maal Eesti Panga kunstikogusse.⁸³ Paraku tuleb nentida, et segadused Kalmakovi maaliga jätkuvad. Eesti Panga on Nikolai Kalmakovi maali raamil kuldne metallplaadike, millel maali valmimise aeg – 1922. a. (?!)

Mai Levin on nimetanud seda esindusmaaliks. Nii see on. Maali eest on oma Eesti visiitide ajal läbi käinud mitmed tähtsad tegelased, nagu Mario Draghi ja Nursultan Nazarbajev.⁸⁴ Nimekaim neist vast USA president George W. Bush.⁸⁵

Kuid Nikolai Kalmakov pakub üllatusi veelgi. Ta on illustreerinud 1921. aasta sügisel ilmunud Nikolai Gumiljovi luuletuskogu „Šaater”. Vaapo Vaher on öelnud: „Eestlaste side Gumiljovi poeesiaga on habras...”⁸⁶ Nii see on. Nikolai Gumiljov (1886–1921) oli vene luuletaja, akmeist, kirjanduskriitik ja tõlkija. Ta oli vene poetessi Anna Ahmatova esimene abikaasa. Nende poeg Lev Gumiljov oli ajaloolane-etnoloog, filosoof, etnogeneesi teooria rajaja, üks maastikuarheoloogia rajajaid, pärsia keelest tõlkija ja orientalist. Nikolai Gumiljovi vahistas 3. augustil 1920 Petrogradi tšekaa. Tä arreteeriti kahtlustatuna V. N. Tagantsevi Petrogradi sõjaväelise organisatsiooni kuulumises (nn. Tagantsevi vandenõu). Gumiljov hukati 1921. aasta augustis Petrogradi lähedal. Peaaegu kogu Nõukogude perioodi ei saanud Gumiljovist rääkida, temast kirjutada ega tema loomingut avaldada. Nõukogude Venemaal jõuti 1921. aastal siiski välja anda Nikolai Gumiljovi luuletuskogu „Šaater” 1. trükk, kuid see oli illustreerimata variant. Albert Org ja Bernhard Linde asutasid 1921. aastal kirjastuse Bibliofiil.⁸⁷ Nimetatud kirjastus üllitaski sügisel 1921 Nikolai Gumiljovi luuletuskogu „Šaater” teise väljaande ja illustraatoriks oli Nikolai Kalmakov.⁸⁸ Jällegi üks tundmatu, ent kõnekas fakt Nikolai Kalmakovi biograafiast. Nimetatud väljaannet leidub pea kõigis meie suuremates

⁸³ M. Karmo. Eesti Panga taassündinud kunstikogust. – kunst.ee. 2000, nr. 1; M. Karmo. Kolm korda päästetud paraadmaal. – K. Hallas-Murula, M. Kalm, M. Karmo. Eesti Panga ajaloolised hooned. Tallinn, 2004, lk. 180.

⁸⁴ Mart Laari e-kiri autorile 17.08.2017.

⁸⁵ Välisministeriumi toonase protokolliosakonna juhataja andmed.

⁸⁶ V. Vaher. Kuidas lugeda Gumiljovi? – Vikerkaar 2011, nr. 12, lk. 116.

⁸⁷ I. Belobrovtsjeva, A. Meimre. Sõdadevaheline vene emigratsioon suures ilmas ja väikeses Eestis. – Methis. Studia humaniora Estonica 2015, nr. 15, lk. 41.

⁸⁸ N. Gumiljov. Šaater ´. Stixi; obložka, zastavka i koncovka raboty xudožnika N. K. Kalmakova. Ravel´, Bibliofiil, 1921 (Tartu. Varrak).

Nikolai Kalmakovi Eesti perioodi tööde reprod (ülalt vasakult): „Autoportree Jean Babtiste’ina“ (1921), „Kibuvitsakroon (autoportree)“ (1922), „Autoportree Louis XIV-na“ (1923), „Autoportree Nartsissusena“ (1922), „Autoportree musta naisega“ (1923).

raamatukogudes, kusjuures mujal maailmas peetakse seda rariteediks. Bloomsbury oksjonil on selle Eestis trükitud raamatu eest 2008. aastal välja käidud 1000 naela.⁸⁹

Haruldus on ka Nikolai Kalmakovi eksliibris Albert Orule.⁹⁰ Paraku on viimane juba mitmendat aastat kättesaamatu, sest Tartu Ülikooli raamatukogu on remondis ning seejuures pole juurdepääsu ka Tartu Ülikooli raamatukogu eksliibrise kogule.

Mai Levini andmeil olid enne sõda Eesti Kustimuuseumile kuulunud Kalmakovi akvarellid „Judith“ ja „Kleopatra“, mis olid loodud talle omastel teemadel.⁹¹ Mis asjaoludel need taiesed kunstimuuseumi jõudsid, sellest kunstiajalugu vaikib. Sõjakeerises läksid need ilmselt kaduma.

Ekstlikuks tuleb lugeda üsnagi levinud väidet, et 1990-ndatel taasavastati Nikolai Kalmakovi looming, nagu ka vene sümbolism tervikuna.⁹² Vene emigrantlikus ajalehes *Novoje Russkoje Slovo*⁹³ ilmus juba 16. märtsil 1964 artikkel pealkirjaga „Kunstnik Nikolai Kalmakovi saatus“. Selles on kirjas, et Pariisis avatud Nikolai Kalmakovi maalide näitus on pälvunud kriitikute ja vaatajaskonna tähelepanu. Ilmnes, et keegi naisterahvas oli „täikalt“ ostanud armetute krosside eest mõnikümmend lõuendit, mis Kalmakovi maalitud. Maale näidati asjatundjatele. Nood leidsid, et need on suurepärased, ja otsustasid korraldada spetsiaalse näituse. Kuulsus tuli Nikolai Kalmakovile liiga hilja – nüüd müüakse tema lõuendeid miljonite frankide eest.⁹⁴ 07.02.–05.03.1964 oli toimu-

⁸⁹ <http://www.dreweatts.com/cms/pages/lot/NY011/59> – vaadatud 27.06.2017. Bloomsbury oksjon tegutseb Suurbritannias 1759. aastast ning seda peetakse Ühendkuningriigi üheks pestiissemaks.

⁹⁰ Autor Kalmakov, Nikolai, 1873–1955, kunstnik. [Eksliibris Albert Orule] [Piltteavik] / [Nikolai Kalmakov]. TÜ raamatukogu eksliibrise kogu.

⁹¹ Eesti kunsti ajalugu. 5, 1900–1940. [kooštaja ja toimetaja M. Kalm, peatoimetaja K. Kodres, toimetaja E. Lutsepp]. Tallinn, 2010, lk. 8.

⁹² Sealsamas, lk. 8.

⁹³ *Novoje Russkoje Slovo*. New Yorgis 1910–2010 ilmnud vene emigrantlik ajaleht.

⁹⁴ <http://www.artz.ru/download/1804784092/1805172601/1> – vaadatud 21.06.2017. Digiteeritud artikkel „Kunstnik Nikolai Kalmakovi saatus“ ajalehest *Novoje Russkoje Slovo*, 16.03.1964.

„Aphrodite Erose ja Anterosega“ (1929). Nikolai Kalmakovi üks kalleimalt müüdüd maale (Londoni Christie kunstiksjonil).

nud Nikolai Kalmakovi maalide näitus Motte galeriis Pariisis. Järgnes 1968. aasta näitus Jacques Henri Perrini galeriis Pariisis. Suurbritannias, Londonis toimus Kalmakovi näitus 1970. aastal galeriis Hartnoll & Eyre Ltd. 1986. aastal toimus Pariisis muuseum-galeriis de la Seita järjekordne näitus. Nende näituste põhjal ei saa kuidagi väita, et Nikolai Kalmakov oleks kuhugi kadunud, et teda peaks taasavastama. Võib-olla meil siin, „raudse eesriide“ taga tundus ta kadunud, unustatud kunstnikuna, mitte aga Läänes. Kui ajas veelgi edasi minna, siis mainekas saksa kunstientsüklopeedia on pühendanud Nikolai Kalmakovile terve lehekülje,⁹⁵ samal ajal kui paljude kunstnike puhul on piirdutud veerandi või veel vähemagagi leheküljest. Sama väljaanne osundab huvi tärkamisele Kalmakovi vastu 1960-ndatest aastatest alates ja toob esile „Autoportree Jean Babtiste’ina“ (1921) ning „Autoportree Louis XIV-na“ (1923). Mõlema puhul võib väita, et need langesid kunstniku Eesti perioodi loomingusse. Eesti perioodist saidki alguse maalid, millel Nikolai Kalmakov püüdis end kujutada autoportreel kellegi teisena.

Mõtiskledes veel Nikolai Kalmakovi maalide väärtuse üle, tuleb tunnistada, et neid kohtab mainekatel kunstiksjonitel. Maalide hinnad ulatuvad 10 000–450 000 dollarini. Enamasti ei leia oksjonilehekülgedelt maalide müügihindu, kuid mõned erandid siiski on. Nikolai Kalmakovi maal „Aphrodite Erose ja Anterosega“ (1929) müüdi Londoni Christie oksjonil 8. juunil 2010. a. 454 839 USA dollari eest.⁹⁶

Milliseid järeldusi on kõigest sellest võimalik teha?

Nikolai Kalmakovi maal „24. veebruar 1918“ ei olnud tellimustöö, ehkki selline arvamus on laialt levinud. Kellele tellimusteooria siiski südamelähedasem, peab asuma tõendusmaterjali otsingule. Ajakirjanduses avaldatu selleks ei sobi.

Kalmakovi maalide kohta on kirjutatud nii neid mahategevalt kui ka ülistavalt. Viimast isegi rohkem. On arusaamatu, millel põhineb väide, et eesti kunstnikud olid Kalmakovi suhtes tõrjuvad, kui selliseid hoiakuid väljendasid üksnes Peet Aren ja August Jansen.

Peet Areni üdini negatiivne hoiak oli tingitud ilmsesti konkurentsikartusest. Nii Kalmakov kui ka Aren olid teatrikriitikud ja raamatuillustraatorid. Jansen tuli Arenile assisteerima kui sõber, koos rajasid nad hiljem Kadrioru nn. „kunstnike koloonia“ ehk ateljeed. Koos tehti „küünarnukikarjääri“ ka toonases kunstiorganisatsioonis EKKKÜ⁹⁷.

Nikolai Kalmakovi esilekerkimine ei saanud hoo sisse mitte vene sümbolismi taasavastamise järel, vaid märksa varem, 1960-ndatel, kui Euroopas leiti ja hakati näitustel eksponeerima tema maale.

Nikolai Kalmakovi maalist „24. veebruar 1918“ on saanud pärast selle restaureerimist 1997/98 üks Eesti esindusmaale. Seda staatust on kinnistanud maali tutvustamine tänapäeva maailma suurkujudele.

⁹⁵ De Gruyter – Allgemeines Künstlerlexikon. Bd. 79, Jurgens – Kelder. Berlin [u a.] : de Gruyter, 2013, lk. 188.

⁹⁶ <http://www.christies.com/lotfinder/Lot/nicolas-kalmakoff-1873-1955-aphrodite-with-eros-5321904-details.aspx> – vaadatud 30.06.2017.

⁹⁷ Eesti Kujutavate Kunstnikkude Keskühing (EKKKÜ) loodi 1922. a. Tallinnas ja selle eesmärgiks oli koondada kõiki Eesti kunstnikke kutseühvide kaitseks ja kunstikultuuri levitamiseks. Esimeheks valiti Paul Sepp. Aasta lõpus tõrjuti Paul Sepp sellelt positsioonilt. Sepp ja tema mõttekaaslased lahkusid EKKKÜ-st. Esimeheks sai August Jansen ja sekretäriks Peet Aren. Paul Sepp rajas 1923. a. EKKKÜ-st lahkunud liikmetega Eesti Kunstnikkude Ühingu.